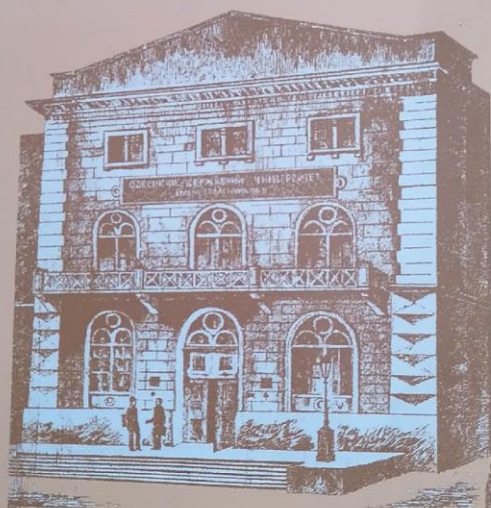

Здатність творення художнього образу як складова творчого потенціалу особистості// Вісник Одеського Національного університету імені І.І. Мечнікова. Том 16 Випуск 11, Частина 1. – Психологія. – Одеса., 2011. – С. 32-37.

ВІСНИК ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Том 16. Випуск 11. Частина 1

Психологія

2011

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДАТНОСТІ У ТВОРЕННІ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ЯК СКЛАДОВА ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена проблемі сприйняття і творення художнього образу у рамках вивчення творчого потенціалу особистості. Розглянуто сучасні погляди на творчу особистість, складові творчого процесу. Визначено критерії оцінки й аналізу творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: творча й цілісна особистість, художній образ, механізм творчості, сприйняття, душевне здоров'я.

Статья посвящена проблеме восприятия и создания художественного образа в рамках изучения творческого потенциала личности. Рассмотрены современные взгляды на творческую личность, составляющие творческого процесса. Определены критерии оценки и анализа творческого потенциала личности.

Ключевые слова: творческая и целостная личность, художественный образ, механизм творчества, восприятие, душевное здоровье.

The article is revealed the problem of study the perception and creation of artistic image in the context in analysis of creative potential of personality. Modern views of study the creative personality and the components of creative process are considered. The criteria of the rating and analysis of the creative potential are learned.

Key words: the creative and integral personality, the artistic image, the mechanism of creation, the perception, the mental health.

Актуальність дослідження. Високий темп і швидкість активного життя сучасної людини потребують постійного оновлення її психологічного потенціалу. На ряду з психологічним потенціалом особистості виняткове значення відіграє творчий потенціал людини, її творча енергія й натхнення. Одним з ресурсів отримання творчого заряду для особистості і підтримки її

духовності слугує чуттєве сприйняття, де кожен може пізнати себе і оточуючий світ. Таким емоційним ресурсом для особистості може слугувати сприйняття художнього образу, а саме здатності людини перетворювати елементи реальності на одиниці образу, засновуючись на емоційності, винахідливості, креативності особистості

Один з етапів нашого дисертаційного дослідження присвячений визначенню здатності творення художнього образу й аналізу динаміки його розвитку на основі стимульного матеріалу (10-ти незавершених фігур) методики П.Торранса, яка представляє собою завдання: «Завершити малюнок», на основі цих фігур. Експеримент полягає у п'ятиразовому творенні художнього образу на основі незмінного стимульного матеріалу даної методики. Досліджуваними виступають студенти творчого й гуманітарного напрямків професійного спрямування Херсонського державного університету. Раз на тиждень досліджувані обох напрямків підготовки отримували інструкцію ««Просимо Вас на основі незавершених фігур створити свій неповторний художній образ і біля кожної картинки написати назву створеного художнього образу або свої асоціації, які викликає цей образ» при цьому кожного разу стимульний матеріал і інструкція завдання не змінювалися. Досліджувані були обмежені лише у вимозі не повторювати образи, та малюнки, які вони створювали минулого разу. Дуже важливо не повторювати раніше створені образи, а намагатися малювати нові шедеври на різну тематику, смислове навантаження, ідейне значення. Необхідно, щоб творча енергія почала діяти, зливаючись з минулим досвідом та емоціями досліджуваного, допомагаючи створювати особистісні художні зображення та образи. Важливо бути спонтанним і оригінальним під час вирішення такої творчої задачі, яку ми пропонуємо досліджуваним в нашому експерименті.

Як вказував, В.В.Клименко творити – означає «в очевидному бачити неймовірне, дійсне». В звичайному елементі (лінії, незавершеної фігури) побачити цілісний, складний, емоційний художній образ для досліджуваних нелегка справа. Художній образ, за нашим припущенням, породжується будь-

яким елементом світу, якщо людина працюючи над ним, виконує не лише механічну роботу (завершити малюнок), а й проектує в образ свої почуття, емоції, думки, потреби, які з часом вмирають. Творити художній образ може не лише творча особистість, необхідно лише прислухатися до себе і свого внутрішнього світу і бути не пасивним у вираженні своєї індивідуальної творчої активності, яка є в кожного з нас.

Сучасні психологи вивчають індивідуально-психологічні особливості творчих людей, особливості продуктів творчої діяльності. Зокрема, вивчення індивідуально-психологічних особливостей творчої особистості включає дослідження специфіки перебігу психічних процесів, характерологічні особливості, структуру та рівень здібностей, спрямованість та ціннісно-сміслові орієнтації особистості, її прояви на рівні поведінки, спілкування та ін.

В.В.Моляко пропонує “реєстр” обдарованості, куди входять задатки, нахили, здібності, загальні здібності, спеціальні здібності, обдарованість, творча обдарованість, талант, геніальність.

Так, творча обдарованість визначається вченим як здатність особистістю успішно розв’язувати творчі завдання, виконувати творчу діяльність більш оригінально, ніж за наявності “простих” творчих здібностей [2].

Особливу цінність для нашого дослідження складають вчення механізму творчості В.В. Клименко. В основі градації рівнів прояву творчих здібностей науковець також розглядає здатність людини оригінально вирішувати задачі, що зумовлюються механізмом творчості, який забезпечується повноцінною роботою трьох складових: енергопотенціалу, психомоторики та критичності. Важливою характеристикою творчості є, на думку вченого, процес асиміляції дисгармонії в гармонію, і відповідно, дослідником розглядається здатність творчої особистості відчувати дисгармонію та відчувати внутрішню потребу перетворювати її в гармонію, що відбувається в процесі постановки та оригінального вирішення задачі.

Згідно з уявленням В.В.Клименко, творчі люди наділені фізичним та душевним здоров’ям, оскільки для роботи механізму творчості мають бути

повноцінно задіяні такі компоненти як енергопотенціал, психомоторика та критичність, а це можливо для людей здорових та гармонійних [1].

Представники гуманістичної психології, вбачаючи в творчості вищу людську потребу, прояв психологічного здоров'я та особистісної інтеграції, розглядають творчу особистість як особистість, що самоактуалізується (А.Маслоу), продуктивну особистість (Е. Фромм), людину, що є “повноцінно функціонуюча”.

Для представників гештальт-терапії уявлення про здорову цілісну особистість також пов'язане із здатністю жити спонтанно, усвідомлено, брати відповідальність за свої рішення, бути “тут і тепер”, що забезпечує уміння творчо адаптуватись до середовища, тобто на їхню думку, здорова зріла інтегрована особистість і є джерелом творчості.

Ми погоджуємося з І.В. Вернудіною, яка стверджує, що без життєвих впливів та перебігу подій, без вражень і переживань дійсності, які живлять і насичують творчу природу митця, стимулюють його фантазію, жоден автор не зміг би продуктивно творити. На нашу думку, так само як і добрий, кваліфікований психотерапевт повинен в своєму особистому житті пережити всі емоційні проблеми, з якими він допомагає справлятися своїм клієнтам, так і професійний художній митець характеризується своєю насиченою емоційністю, і враженнями, духовністю, і творчістю. Зливаючись в одне ціле емоція, переживання і знання літературного слова чи, наприклад, кольорової палітри в основі дають істинний шедевр творчості, який надовго стане творінням митця, приміром справжнього мистецтва для наступних поколінь.

Виходячи з цього, можна з упевненістю сказати, що всі люди, наділені емоціями, переживаннями здатні творити і створювати свої індивідуальні художні шедеври. Багатий емоційний світ, до якого ми так часто не прислухаємося, являє собою безмежний ресурс творчості, безкоштовне джерело нових натхнень, осяянь, відкриттів, досягнень. Для процесу творчості емоційний компонент особистості відіграє виняткову роль. Так при створенні

художнього образу ми повинні звертати увагу на емоційність створеного об'єкта, його значення для особистості досліджуваного.

Основними завданнями на цьому етапі дослідження нами виділені:

- спостереження за процесом створення художнього образу;
- аналіз зміни творчих складових компонентів художнього образу;

Дослідження спрямоване на перевірку наступних питань:

- чи можна тренувати здатність створення художнього образу?;
- як змінюються емоційні показники стану досліджуваного в процесі створення художнього образу, а саме самопочуття, активність, настрій?;
- художній образ на протязі п'ятиразового експерименту ускладнюється чи навпаки спрощується?;
- чи можна назвати творчою особистістю кожену людину?

Необхідно зазначити, що основними критеріями оцінки сприйняття й творення художнього образу на основі незавершених фігур ми виділили:

- 1) Тематику новостворених образів: природна тематика, метафори-абстракції, схеми, символіка людини, предметно-технічна сфера і т.д.
- 2) Необмеженість образу (аналіз зображень, які виходять за рамки стимульного матеріалу) як показник виходу творчої енергії за рамки запропонованого простору.
- 3) Показники дій з контуром незавершеної фігури. В нашому експерименті незавершена фігура у вигляді ліній (стимульний матеріал методики П.Торранса) являє собою початковий стимул, предмет сприйняття, на основі якого народжуються художні образи. В даному контексті важливо відстежити як досліджуваний сприймає і поводить з контуром даного елемента, які дії він виконує, як бачить цей предмет, знак. Можливо він бачить це як символ, який не потрібно доповнювати, додавати до нього різних елементів. Знак – путівник до виходу почуттів людини, стимул для розвитку творчої емоційної енергії. Узагальнюючи вище викладене, ми розробили наступні критерії дослідження сприйняття контуру, а саме:
 - контур незавершеної фігури вписаний у новий образ;

- незавершена фігура всередині створеного образу;
- не використаний контур і незавершена фігура;
- наведений контур фігури;
- зміна форми контуру запропонованої фігури.

4) Незавершеність образу (не доповнені фігури). Не доповнений образ – це думка без зображення чи елементарне небажання фантазувати чи доповнювати його? Необхідно дослідити даний критерій на протязі п'ятикратного створення художнього образу, яким чином змінюється цей показник.

5) «Неозначеність» образу (не підписані образи, що залишилися без назви і будь-якого позначення). Як відомо, неозначеність стимулює думку сприймаючого, дає простір для творчої фантазії. Одне й те саме зображення або образ можуть викликати безліч особистісних оцінок, емоцій, уявлень і кожен раз назва може змінюватися в залежності від сприйняття його досліджуваним. Неназваний образ породжує набагато більше уявлень, спогадів, емоцій, ніби залишає місце для фантазування, додавання, особистісного переосмислення. Звичайно їх перевірити дуже важко і зрозуміти що відчуває людина на даний момент, якщо створений нею образ залишається без назви. Але сказати, що людина зовсім не думала і не сприймала образ, ми також не можемо. Це залишається для нас важливим питанням у дослідженні неоднозначності художнього образу.

б) Аналіз назв, якими досліджувані підписують свої новостворені образи.

В нашому дослідженні значення смислів, назв якими досліджувані називають свої новостворені образи відіграє виключне значення. На основі отриманих результатів ми можемо виділити дві групи назв «Асоціативні назви» (назви, які вміщують спогади, уявлення, метафори досліджуваних), а також «Конкретні назви», які відповідають предметному значенню об'єктів чи явищ, ніякого іншого смислу досліджувані не вносять до новостворених картинок.

7) Пластичність образу характеризується кількістю перегорнутих та об'єднаних фігур як показників мислительних операцій аналізу, синтезу. Творчий процес пов'язаний з різними формами діяльності мислення, а саме

синтезом (в даному випадку це об'єднання декількох фігур в єдиний художній образ), різноманітними операціями з символами, оперування фігурами (в нашому випадку це перегортання фігур, зміна їхнього розташування, простору на якому створюються художні образи). Поєднання фігур в даному контексті розглядається як спосіб творення художнього образу, як принцип сприймання образу – або цілісно, або окремо по його елементах.

8) Деталізація образів – властивість досліджуваного додавати, деталізувати, ускладнювати образ елементами, деталями, лініями і т.д. Ми визначили 3 види деталізації зображень, які створюють досліджувані це:

- мінімальна деталізація (додавання до незавершених фігур 1-2 деталі);
- середня деталізація (доповнення фігур 3-5 деталями);
- складна деталізація (деталізація образу включає більше 5 деталей);

9) Емоційність образів (аналіз зображень, образів, для яких характерна сильна штриховка, наведення ліній і т.д.). В нашому розумінні художній образ сприймається як більш емоційний, який породжує різні емоційні реакції, для яких характерна художня виразність – наведені лінії, використання різнокольорової палітри, штрихування, зафарбовування елементів образу. Ці зображення зразу повинні привертати увагу своїм «неспокійним», емоційним вираженням.

10) «Врівноваженість» образів (спокійні образи з простими лініями без емоційних художніх сплесків). Ці зображення – повна протилежність попереднього критерію образу. Матеріалом для аналізу, на цьому етапі, виступили образи, зображення, картинки досліджуваних, які вони створювали на основі незавершених фігур.

Для того, щоб повніше дослідити процес створення художнього образу і відстежити зміну емоційних показників досліджуваних ми використали методики виявлення емоційного стану серед яких:

- 1.Методика «Самооцінка емоційного стану», яка містить наступні шкали: «Спокій-Тривожність», «Енергійність-Втомленість», «Піднесення-Пригнічення», «Впевненість в собі – Безпорадність».

Ми передбачаємо, що показники за даними шкалами будуть відрізнятися на різних етапах дослідження (в перший раз тестування, другий чи п'ятий рази). Відмінності стосуються і результатів досліджуваних різних спеціальностей, так художники будуть мати зовсім інші показники активності і настрою ніж філологи на протязі експерименту.

2. Методика «САН» (самопочуття, активність, настрої).

Представлені методики мають на меті визначити зміну емоційного, почуттєвого настрою і стану досліджуваних, залежність художнього образу від емоцій, переживань і самопочуття.

Запропоновані методики ми проводили з досліджуваними лише 3 рази, на відміну від домалювання незавершених фігур, а саме в перший, третій і п'ятий раз дослідження, тим самим відстежуючи зміни самопочуття досліджуваних на початку, всередині і наприкінці експерименту.

На протязі даної експериментальної частини (п'ятиразового дослідження) ми можемо аналізувати поняття насичення – процес, коли людина вичерпала ресурс креативності. Звідси постає питання – для досліджуваних яких спеціальностей процес насичення відбувається скоріше? На нашу думку, у філологів, істориків цей процес відбувається набагато швидше ніж у студентів творчого напрямку підготовки, представників чуттєво-інтуїтивного сприйняття, яким притаманна більш потужна креативність.

Отже, перелічені критерії вивчення творення й динаміки художнього образу являють собою метод вивчення творчого потенціалу особистості, яку можна використовувати для більш детального аналізу процесу художнього, естетичного, чуттєвого сприйняття.

Список використаних джерел

1. Клименко В.В. Психологія творчості / Віктор Васильович Клименко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 480с.

2. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти обдарованості /В.О.Моляко// Обдарована дитина. – 1998. - №1 С. 4—5.